

PSİKİYATRİ HEMŞİRELERİNDE ÖĞRENİLMİŞ GÜÇLÜLÜK DÜZEYİ VE İŞ YAŞAMI KALİTESİ: KARŞILAŞTIRMALI BİR ÇALIŞMA*

Sibel COŞKUN¹, Kader ŞARLAK², Humayun TAŞTAN³

ÖZET

Bu araştırmada, psikiyatri hastanesi ile genel hastane kliniklerinde çalışan hemşirelerin iş yaşamı kalitesi ve öğrenilmiş güçlülük düzeyi açısından karşılaştırılması, öğrenilmiş güçlülük düzeyi ile iş yaşamı kalitesi arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Tanımlayıcı ve analitik nitelikte ki çalışmada; kamuya ait bir psikiyatri hastanesinin akut psikiyatri klinikleri ile bir devlet hastanesinin kliniklerinde çalışan toplam 180 hemşire örnekleme oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak; “Bilgi Formu” na ek olarak “Rosenbaum Öğrenilmiş Güçlülük Ölçeği (RÖGÖ)” ile “Çalışanlar İçin Yaşam Kalitesi Ölçeği (ÇYKÖ)” kullanılmıştır. Araştırmada akut psikiyatri kliniklerinde çalışan hemşireler ile genel kliniklerde çalışan hemşirelerin RÖGÖ ve ÇYKÖ puanları karşılaştırıldığında anlamlı farklılıklar ($p<0,01$) saptanmıştır. Psikiyatri kliniklerinde çalışan hemşirelerde RÖGÖ düzeyi ve ÇYKÖ alt boyutlarından mesleki tatmin puanı daha yüksek, tükenmişlik ile eşduyum yorgunluğu puanları ise daha düşüktür. Ayrıca hemşirelerin öğrenilmiş güçlülük düzeyi ile eşduyum yorgunluğu ($r=-,45$, $p<0,01$) ve mesleki tükenmişlik ($r=,41$, $p<0,01$) alt boyutları arasında negatif yönde ilişki, mesleki tatmin ($r=,26$, $p<0,01$) alt boyutu arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Psikiyatri alanındaki bilgi ve çalışma deneyiminin bireysel baş etme becerileri kazanmada ve bu becerilerin iş yaşamı kalitesine aktarımında hemşirelere katkı sağladığı düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: Öğrenilmiş Güçlülük, Yaşam Kalitesi, Psikiyatri, Hemşire.

* Bu çalışma; 5-9 Ekim 2010 tarihinde İzmir’de düzenlenen 46. Ulusal Psikiyatri Kongresi’nde poster bildirisi olarak sunulmuştur.

¹ Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fethiye Sağlık Yüksek Okulu, Yrd Doç Dr.

² Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fethiye Sağlık Yüksek Okulu, Öğr Gör MSc.

³ Bakırköy Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları, Eğitim Araştırma Hastanesi, Hemşire.

İletişim / Corresponding Author: Sibel COŞKUN

Tel: 02522113233 **e-posta:** cosibel@gmail.com

Geliş Tarihi / Received : 12.12.2013

Kabul Tarihi / Accepted : 03.01.2015

**AN INVESTIGATION ON THE LEVEL OF LEARNED RESOURCEFULNESS
AND PROFESSIONAL QUALITY OF LIFE OF PSYCHIATRIC NURSES: A
COMPARATIVE STUDY**

ABSTRACT

This study aims to compare professional quality of life and level of learned resourcefulness of the nurses working in psychiatry and other departments and investigates whether there was a significant correlation between their professional quality of life and learned resourcefulness. 180 nurses, working in a psychiatric hospital and public general hospital were determined as sample of this descriptive study. For data collection, The "Rossenbaum Learned Resourcefulness Scale (RLRS)", "Professional Quality of Life Scale (ProQOL R-IV) and "Information Form" are applied. A comparison between RLRS level, and the scores of ProQOL R-IV of the nurses demonstrated that there is a significant difference ($p<0,01$) between the two groups. It appears that RLRS level and job satisfaction subscale level were higher, whereas burnout and compassion fatigue subscale levels was lower in psychiatric nurses. Furthermore a negative correlation is obtained between nurses' RLRS and compassion fatigue ($r=-,45$, $p<0,01$) and burnout subscale scores ($r=-,41$, $p<0,01$) and positive correlation between nurses' RLRS and job satisfaction subscale ($r=,26$, $p<0,01$). The study argues that the experience in psychiatric knowledge and experience contributes to the nurses gaining individual coping skills and transference of those skills to raise their professional quality of life.

Keywords: Learned Resourcefulness, Quality of Life, Psychiatry, Nurse.

GİRİŞ

Sağlık çalışanları farklı sağlık sorunları yaşayan bireylere hizmet sunmaktadır ve yapılan pek çok çalışmada iş ortamındaki sorunların sağlık çalışanlarının beden ve ruh sağlığını olumsuz etkileyerek problemlere neden olduğu belirtilmektedir (1,2,3). Sağlık profesyonelleri arasında yer alan hemşirelik; mesleki bilgi, beceri yanı sıra ekip çalışması ve iletişim becerilerini de gerektiren zorlu bir meslektir ve hemşireler pek çok stresörle karşılaşmaktadır (4,5,6,7) Bu stresörler hemşirelerin iş doyumunu ve iş yaşamı kalitesini de olumsuz etkileyebilmekte, tükenme ve motivasyon eksikliği gibi sorunlara neden olmaktadır (1,2) Psikiyatrik ortamda çalışan hemşirelerin ise iletişim becerilerini daha fazla geliştirmeleri gerektiği (7), psikiyatrik bakımın nispeten daha zor olduğu, psikiyatrik çalışma alanının ortam ve hasta profili özellikleri açısından oldukça stresli ve riskli olduğu belirtilmektedir (8,9,10,11).

Hemşirelerin istendik koşullardaki bir ortamda işlerini sürdürebilmeleri, iş verimi ve hizmet kalitesini arttırmaktadır (12). İş yaşamı kalitesi ise; insanın yalnızca bedensel değil, zihinsel, psikolojik ve sosyal gereksinimlerini de dikkate alarak çalışma koşullarının iyileştirilmesi olarak belirtilmektedir. İş yaşamının kalitesini etkileyen belirleyiciler; yönetsel, işletimsel, çevresel ve çalışan kaynaklı olarak sınıflandırılmaktadır (13). Bir başkasının travmatik olayını dinleme/tanık olma durumunda gerçekleşen eşduyum süreci ise eşduyum/merhamet yorgunluğu olarak adlandırılmakta ve bazı mesleklerde çalışanların, ve özellikle sağlık personelinin ruhsal olarak etkilenebildiği belirtilmektedir (4,14).

İş yaşamı kalitesini etkileyen faktörlerden biri olan iş doyumunu; çalışanların işini ve iş ortamını değerlendirmesi yoluyla geliştirdiği duygusal bir tepki olarak tanımlanmaktadır (1). Çalışanların gereksinimleri karşılandığı sürece doyumlu ve üretken olduğu (1), iş doyumunu yüksek olan kişilerin iş motivasyonu ve hizmet kalitesinin yükseldiği, tükenmenin azaldığı belirtilmektedir (3,15). Hemşirelerde iş yaşamı kalitesini etkileyen bir diğer faktör de tükenmişliktir. İş yükü, vardiyalı çalışma, çalışma süresi, maaş azlığı, mesleğin yeterli statü ve saygınlık sağlamaması, işin çok yönlülüğü ve zorluğu, zaman baskısı ve sınırlamalar hemşirelerde tükenmişliğe neden olan iş ile ilgili etmenler olarak belirtilmektedir (2,3,13,15,16). Tükenme ve iş doyumunu açısından önemli bir kavram olan motivasyon ise; bir veya birden fazla insanı, belirli bir amaca doğru devamlı bir şekilde harekete geçirmek için yapılan çabaların toplamını ifade eder (6).

Tükenmenin önlenmesi, iş doyumu ve motivasyonun artırılmasında hemşirelerin bireysel baş etme ve sorun çözme becerilerini kazanmaları önemlidir. Öğrenilmiş güçlülük kavramı; stresli yaşam olayları ve sorunlarla başa çıkmada bireye yardımcı olan belirli tutumları içeren kişisel özelliklerden biri olarak tanımlanmaktadır. Bireyin stresle başa çıkması ve içsel tepkilerini kontrol etmesi geçmiş yaşantıları, deneyimleri ve öğrendikleri ile ilişkilendirilmektedir (17,18,19,20,21). Vealadee ise zorluklarla karşılaşan ve zorlu koşullarda çalışanlarda stresle başa çıkma ve problem çözme becerilerinin arttığı, kişinin daha da güçlendiğini belirtmektedir (22). Öğrenilmiş güçlülük teorisine göre; güçlülük düzeyi yüksek olan bireyler azimli ve hedefe yöneliktir, stresle daha başa çıkma ve problem çözmede daha başarılıdır, negatif duygularını kontrol etmede ve pozitif düşünmede daha iyidirler, kendi eylemlerinin sonuçlarını kabullenirler ve dolayısı ile iş ortamından kaynaklanan olumsuzluklardan daha az etkilenirler (17,18,19,20,23). Ayrıca öğrenilmiş güçlülük düzeyi ile tükenme düzeyi arasında negatif bir ilişki olduğu, stres ve sorunlarla başa çıkabilmede başarılı olanlarda tükenmenin daha az olacağı belirtilmektedir (24).

Psikiyatri hemşireliğinde ise; duygu, düşünce ve davranışların farkında olma, terapötik iletişim, analitik düşünme ve sorun çözme becerilerine sahip olma, yeni durumlara yeni tutumlar geliştirebilme vb gibi mesleki beceriler gerekir. Psikiyatri hastalarının gereksinim ve beklentileri doğrultusunda hemşirenin daha çok verici olduğu ve duygusal yüklenmenin fazlalığı, karşılığında hastalardan alınan takdir ve olumlu geri bildirimlerin yetersiz olduğu belirtilmektedir. Psikiyatride çalışan hemşirelerde; çalışma koşullarının zorlu olduğu belirtilmekte, ortamın fiziksel özellikleri, hasta sayısı fazlalığı ve hastaların şiddet eğilimi nedeniyle tükenmişliğin daha fazla görüldüğüne değinen çalışmaların yanı sıra, psikiyatri alanında çalışanlarda stres ve tükenmenin daha az, iş doyumunun daha fazla olduğunu belirten çalışmalar bulunmaktadır. Psikiyatri hemşireliği alanındaki uzmanlık eğitimi, deneyim ve hizmet içi eğitim programları ile süpervizyon uygulamalarının psikiyatri hemşirelerinin hizmet kalitesini, iş doyumunu ve başa çıkma becerilerini arttırmada etkili olduğuna dair veriler de bulunmaktadır (7,8,16,25,26,27,28).

Literatür doğrultusunda özetleyecek olursak; psikiyatrik tedavi ortamlarının zorlu koşullara sahip olduğu, iş ortamı kaynaklı zorlukların ve stresle başa çıkma deneyimlerinin öğrenilmiş güçlülük düzeyini arttırabildiği, öğrenilmiş güçlülük düzeyi arttığında bireyin iş kaynaklı olumsuzluklardan daha az etkileneceği, dolayısı ile bireylerde tükenmenin daha az, iş doyumu ve yaşam kalitesinin ise daha yüksek olmasının beklenebileceği söylenebilir.

Psikiyatride çalışan hemşirelerde öğrenilmiş güçlülük düzeyinin yüksek olacağı ve öğrenilmiş güçlülük düzeyi ile iş yaşamı kalitesi arasında anlamlı bir ilişki olabileceği hipotezinden yola çıkılarak gerçekleştirilen bu araştırmada; psikiyatri kliniklerinde çalışan hemşireler ile genel hastane kliniklerinde çalışanların öğrenilmiş güçlülük düzeyleri ve iş yaşamı kalitesi açısından karşılaştırılması ve öğrenilmiş güçlülük düzeyi ile iş yaşamı kalitesi arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Tanımlayıcı ve analitik nitelikteki bu karşılaştırmalı çalışma, gerekli kurumsal izinler alınarak 2009 yılı Mayıs ayında, İstanbul’da gerçekleştirilmiştir. Kamuya ait bir psikiyatri özel dal hastanesinin akut psikiyatri kliniklerinde çalışan 125 hemşireden araştırmaya katılmayı kabul eden 90 hemşire örnekleme alınmış, ayrıca bir devlet hastanesinde (cerrahi, dahiliye ve kadın doğum servisi, poliklinik, yoğun bakım ünitesi, acil, hemodiyaliz gibi genel hastane klinikleri) çalışan hemşirelerden aynı sayıda hemşireye veri toplama araçları uygulanmış ve toplamda 180 hemşire örnekleme oluşturmuştur. Örnekleme psikiyatri ve genel hastane kliniklerinde çalışan hemşirelerin sosyodemografik özelliklerinde homojenliğin sağlanması yönünde bir girişimde bulunulmamış, ayrıca herhangi bir dışlama kriteri kullanılmamıştır. Araştırmada verilerin toplanmasında öz bildirim niteliğinde olan “Rosenbaum Öğrenilmiş Güçlülük Ölçeği”, “Çalışanlar için Yaşam Kalitesi Ölçeği” ile araştırmacılar tarafından literatür doğrultusunda geliştirilen “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır. Veriler bilgisayar ortamında, yüzdelik hesaplamaları ile t-testi ve varyans analizi kullanılarak değerlendirilmiştir.

I. Rosenbaum Öğrenilmiş Güçlülük Ölçeği (RÖGÖ): Rosenbaum (1980) tarafından geliştirilmiş, Siva ve Dağ (1991) tarafından Türkçe’ye uyarlanmıştır. 36 maddeden oluşmaktadır ve 5’li likert tipindedir. Maddelere verilen yanıtlara ilişkin seçenekler 1=Hiç tanımlamıyor, 2=Biraz tanımlıyor, 3=Oldukça iyi tanımlıyor, 4=İyi tanımlıyor ve 5=Çok iyi tanımlıyor şeklinde düzenlenmiştir. Ölçekte; 4,6,8,9,14,16,18,19,21,29,35 nolu maddeler ters yönde puanlanmaktadır. Ölçekten 36-180 arası bir puan alınmaktadır. Yükselen puanlar, kendini denetleme ve baş etme becerilerinin yüksekliğine işaret etmektedir. Test, tekrar test güvenilirliği çalışmaları kapsamında, ölçeğin güvenilirlik değerinin ise .77 ile .86 arasında değiştiği belirtilmiştir (17,19,20).

II. Çalışanlar İçin Yaşam Kalitesi Ölçeği (ÇYKÖ): Araştırmada Stamm (2005) tarafından geliştirilen ve Yeşil (2007) tarafından Türkçe geçerlilik güvenilirlik çalışması yapılan, 30 madde ve üç alt boyuttan oluşan 6'lı likert tipi ÇYKÖ kullanılmıştır. Maddeler verilen yanıtlara ilişkin seçenekler 0= Hiçbir zaman 1=Nadiren, 2=Bazı zamanlar, 3= Sıkça 4= Sık sık 5=Çok sık şeklinde düzenlenmiştir. Ölçeğin puanlamasında 1,4,15,17 ve 29. maddeler ters çevrilmiştir. Ölçeğin puanlamasında 1,4,15,17 ve 29. maddeler ise ters çevrilerek puanlanmaktadır. “Mesleki tatmin” alt boyutuna ait sorular [3,6,12,16,18,20,22,24,27,30] çalışanın kendi mesleği veya işiyle ilgili bir alanda yardıma ihtiyacı olan bir başka kişiye yardım etmesi sonucunda duyduğu tatmin/doyum ve memnuniyet duygusunu ifade eder. “Tükenmişlik” alt boyutuna ait sorular [1,4,8,10,15,17,19,21,26,29], umutsuzluk, iş yaşamında oluşan sorunlarla başa çıkmada zorluk yaşanmasıyla ortaya çıkan tükenmişlik duygusunu ölçer. Üçüncü alt boyut olan “eşduyum/merhamet yorgunluğu” (compassion fatigue) ait sorular ise [2,5,7,9,11,13,14,23,26,29] stres verici olaylarla/olgularla karşılaşma sonucunda ortaya çıkan belirtileri ölçmekte ve yüksek puan alanlara destek/yardım alması önerilmektedir. Ölçeğin güvenilirlik değeri .80 olarak belirlenmiştir (4,14).

BULGULAR:

Örneklemeye katılan hemşirelerin sosyodemografik özellikleri incelendiğinde; %77,8'i kadın, %61,1'i bekar ve %54,4'ünün çocuğu bulunmamaktadır. Hemşirelerin %38,4'ü ön lisans, %37,7'si lisans/lisansüstü mezundur (Tablo 1).

Hemşirelerin çalışma koşulları ile ilişkili özellikler incelendiğinde ise; hemşirelerin %72,2'sinin hem gece hem gündüz çalıştığı, %38,9'u fiziksel şiddete maruz kaldığı belirlenmiş, fiziksel şiddete maruz kalanların %85,7'sini psikiyatride çalışan hemşirelerin oluşturduğu saptanmıştır. Hemşirelerin %38,2'si güvenlik tedbirlerini yeterli bulmamakta, %27,2'si çalışma koşullarından, %25,6'sı hastane yönetiminden, memnun olduğunu, %25,6'sı mesleğini ve çalıştığı servisi değiştirmek istediğini belirtmiştir (Tablo 2). Fiziksel şiddete maruz kalma durumu ve kurumsal yönetimden memnuniyet durumu iki grup arasında anlamlı farklılık göstermektedir ($p<0,05$).

Tablo 1. Çalışılan Bölüme Göre Hemşirelerin Sosyodemografik Özellikleri (n=180)

	Psikiyatri		Genel Hastane		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Cinsiyet						
Kadın	54	60,0	85	94,4	140	77,8
Erkek	36	40,0	5	5,6	40	22,2
Medeni Durum						
Bekar	23	25,6	39	43,3	62	34,4
Evli	67	74,4	51	56,7	118	65,6
Mesleki Eğitim						
Sağlık Meslek L.	36	40,0	7	7,8	43	23,9
Ön Lisans	30	33,3	39	43,3	69	38,4
Lisans ve üzeri	24	26,7	44	48,9	68	37,7
Çocuk Sayısı						
Yok	42	46,7	49	54,4	88	48,8
1 Çocuk	30	33,3	31	34,4	61	33,9
2 Çocuk ve üzeri	18	20,0	13	11,2	31	17,3
Toplam	90	100	90	100	180	100

Hemşirelerin çalıştıkları kliniklere göre RÖGÖ puanları karşılaştırıldığında; psikiyatri kliniklerinde çalışanlarda $\bar{X}=121,05(Ss=14,47)$, genel hastane kliniklerinde çalışanlarda $\bar{X}=106,47(Ss=16,09)$ puan saptanmıştır ve gruplar arasında ki farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0,01$). ÇYKÖ alt boyut puanları karşılaştırıldığında ise; psikiyatride çalışanlarda “eşduyum yorgunluğu” puan ortalaması $12,45(Ss=7,92)$, “mesleki tatmin” puan ortalaması $31,73(Ss=8,47)$ ve tükenmişlik puan ortalaması $16,61(Ss=6,18)$ olarak saptanmıştır. Genel hastane kliniklerinde çalışan hemşirelerde ise eşduyum yorgunluğu puan ortalaması $35,48(Ss=6,47)$, mesleki tatmin puan ortalaması $19,21(Ss=8,45)$ ve tükenmişlik puan ortalaması $24,54(Ss=5,88)$ olarak belirlenmiştir ve iki grup arasında tüm alt boyutlarda istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,01$), (Tablo3). Ayrıca hemşirelerin RÖGÖ puanı ile ÇYKÖ'nin eşduyum yorgunluğu ($r=-,45$, $p<0,01$) ve mesleki tükenmişlik

($r=,41$, $p<0,01$) alt boyutları arasında negatif yönde ilişki, mesleki tatmin ($r=26$, $p<0,01$) alt boyutu arasında pozitif yönde anlamlı ilişki saptanmıştır.

Tablo 2. Çalışılan Bölüme Göre Hemşirelerin Çalışma Koşullarına İlişkin Özellik ve Görüşlerinin Dağılımı (n=180)

	Psikiyatri		Genel Hastane		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Çalışma Şekli						
Gündüz	10	11,1	19	21,1	36	20,0
Gece	17	18,9	4	4,4	14	7,8
Gece+Gündüz	63	70,0	67	74,5	130	72,2
İş Ortamında Fiziksel Şiddete Maruz Kalma						
Evet	60	66,7	10	9,0	70	38,9
Hayır	30	33,3	90	81,0	110	61,1
Ortam Güvenliğinin Yeterliliği						
Evet	12	13,3	28	31,1	40	22,3
Hayır	40	44,5	29	32,2	69	38,2
Kısmen	38	42,2	33	36,7	71	39,5
Çalışma Koşullarından Memnuniyet						
Evet	18	20,0	28	31,1	49	27,2
Hayır	32	35,6	29	32,2	47	26,1
Kısmen	40	44,4	33	36,7	84	46,7
Kurumsal Yönetimden Memnuniyet						
Evet	31	34,4	15	16,7	46	25,6
Hayır	15	16,7	18	20,0	33	18,3
Kısmen	44	48,9	57	63,3	101	56,1
Mesleği Değiştirme Düşüncesi						
Evet	24	26,7	29	32,2	20	25,6
Hayır	48	53,3	47	52,2	111	18,3
Kısmen	18	20,0	14	15,6	49	56,1
Çalıştığı Birimi Değiştirme Düşüncesi						
Evet	10	11,1	10	11,1	20	25,6
Hayır	57	63,3	54	60,0	111	18,3
Kısmen	23	25,6	26	28,9	49	56,1

Tablo 3. Çalışılan Bölüme Göre Hemşirelerin RÖGÖ ve ÇYKÖ Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması (n=180)

ÖLÇEKLER	Çalışılan Bölüm	$\bar{X} \pm Ss$	t	p
RÖGÖ	Psikiyatri	121,05±14,47	6,40	0,000
	Genel Hastane	106,47±16,09		
	Toplam	113,76±16,88		
ÇYKÖ				
<i>Eşduyum Yorgunluğu</i>	Psikiyatri	12,45±7,92	-20,96	0,000
	Genel Hastane	35,48±6,47		
	Toplam	23,97±13,68		
<i>Mesleki Tatmin</i>	Psikiyatri	31,73±8,47	9,92	0,000
	Genel Hastane	19,21±8,45		
	Toplam	25,47±10,52		
<i>Tükenmişlik</i>	Psikiyatri	16,61±6,18	-8,81	0,000
	Genel Hastane	24,54±5,88		
	Toplam	20,57±7,21		

Hemşirelerin cinsiyete göre RÖGÖ puanları karşılaştırıldığında kadınlarda $\bar{X}=111,05(Ss=16,06)$, erkeklerde $\bar{X}= 122,45(Ss=16,11)$ puan saptanmıştır ve gruplar arası farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0,01$). ÇYKÖ alt boyut puanları karşılaştırıldığında ise; kadınlarda eşduyum yorgunluğu puanı $\bar{X}=27,22(Ss=12,69)$, mesleki tatmin puanı $\bar{X}=23,15(Ss=9,38)$ ve tükenmişlik puanı $\bar{X}= 22,02(Ss=6,29)$ iken erkek hemşirelerde eşduyum yorgunluğu puanı $\bar{X}= 12,37(Ss=10,51)$, mesleki tatmin puanı ortalama $33,27(Ss=10,60)$ ve tükenmişlik puanı $\bar{X}= 15,40(Ss=6,29)$ olarak belirlenmiştir ve iki grup arasında tüm ÇYKÖ alt boyutları açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık saptanmıştır ($p<0,01$), (Tablo4).

Tablo 4. Hemşirelerde Cinsiyete göre RÖGÖ ve ÇYKÖ Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması (n=180)

ÖLÇEKLER	Cinsiyet	$\bar{X} \pm Ss$	t	p
ROGO	Kadın	111,55±16,06	-3,771	0,000
	Erkek	122,45±16,11		
ÇYKÖ				
<i>Eşduyum Yorgunluğu</i>	Kadın	27,22±12,69	7,494	0,000
	Erkek	12,37±10,51		
<i>Mesleki Tatmin</i>	Kadın	23,15±9,38	-5,449	0,000
	Erkek	33,27±10,60		
<i>Tükenmişlik</i>	Kadın	22,02±6,79	5,758	0,000
	Erkek	15,40±6,29		

Hemşirelerin mesleki eğitim durumuna göre RÖGÖ puanları karşılaştırıldığında farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0,01$). Sağlık Meslek Lisesi (SML) mezunlarında ölçek puanı daha yüksek olarak saptanmıştır. Eğitim durumuna göre ÇYKÖ alt boyut puanları karşılaştırıldığında ise, tüm alt boyutlarda istatistiksel olarak anlamlılık bulunmaktadır ($p<0,01$). SML mezunlarında eşduyum yorgunluğu ve tükenme puanı daha düşük, mesleki tatmin puanı daha yüksektir (Tablo5).

Hemşirelerin fiziksel şiddete maruz kalma durumlarına göre RÖGÖ puanları karşılaştırıldığında, şiddete maruz kalanlarda ölçek puan ortalaması 119,55($Ss=14,75$), şiddete maruz kalmayanlarda ölçek puan ortalaması 110,37($Ss=17,20$) olarak saptanmıştır ve gruplar arası farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0,01$). ÇYKÖ alt ölçek puanları karşılaştırıldığında ise, şiddete maruz kalanlarda mesleki tatmin puanı daha yüksek iken eşduyum yorgunluğu ve tükenmişlik alt boyut puanları daha düşüktür ve tüm alt ölçeklerde istatistiksel olarak anlamlı farklılık saptanmıştır ($p<0,01$).

Tablo 5. Hemşirelerin Mesleki Eğitim Düzeyine Göre RÖGÖ ve ÇYKÖ Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması (n=180)

ÖLÇEKLER	Mesleki Eğitim	$\bar{X} \pm Ss$	F	p
RÖGÖ	Sağlık Meslek Lisesi	119,34±14,29	4,06	0,019
	On Lisans	110,15±17,95		
	Lisans ve Üzeri	113,89±16,52		
ÇYKÖ				
Eşduyum	Sağlık Meslek Lisesi	14,06±11,61	17,59	0,000
	On Lisans	27,47±12,44		
	Lisans ve Üzeri	26,67±13,26		
Yorgunluğu	Sağlık Meslek Lisesi	30,58±10,00	7,44	0,001
	On Lisans	24,53±10,23		
	Lisans ve Üzeri	23,19±10,21		
Mesleki Tatmin	Sağlık Meslek Lisesi	16,13±6,54	12,06	0,000
	On Lisans	22,14±6,73		
	Lisans ve Üzeri	21,79±6,79		

TARTIŞMA

Araştırmaya katılan hemşirelerin çoğu kadın ve evlidir, psikiyatri kliniklerinde çalışanlarda erkek hemşirelerin sayısı, genel hastane kliniklerinde çalışanlarda ise bekar olanların sayısı daha fazladır. Literatür incelendiğinde, benzer bulguların yanı sıra farklı bulguların yer aldığı araştırmalara rastlanmakta, örnekleme göre hemşirelerin sosyodemografik özellikleri değişkenlik gösterebilmektedir (29,30,31,32).

Hemşirelerin çalışma koşullarına ilişkin bazı özellikleri incelendiğinde; hemşirelerin çoğu hem gündüz çalışmakta hem de nöbet tutmaktadır. Psikiyatri kliniklerinde çalışanlarda çalışma koşullarından memnun olanların oranı daha düşük iken, kurum yönetiminden memnun olanların ve fiziksel şiddete maruz kalanların oranı daha fazladır. Her iki grupta da mesleğini ve çalıştığı servisi değiştirmek isteyenlerin oranı oldukça düşük bulunmuştur. Yapılan araştırmalarda da hemşirelerin çalışma koşullarına ilişkin özelliklerin ve memnuniyet durumlarının kurumlara göre farklılık gösterebildiği görülmekte, psikiyatri kliniklerinde şiddete maruz kalma oranının nispeten yüksek oluşu dikkati çekmektedir (5,17,33).

Hemşirelerin RÖGÖ ve ÇYKÖ puanları karşılaştırıldığında iki grup arasında anlamlı farklılıklar saptanmış olup, psikiyatri kliniklerinde çalışan hemşirelerin öğrenilmiş güçlülük düzeyi ve ÇYKÖ alt boyutlarından mesleki tatmin düzeyi daha yüksek iken, eşduyum yorgunluğu ve tükenme düzeyleri daha düşüktür. Psikiyatride çalışan hemşirelerde çalışma koşullarından memnuniyet oranı daha düşük olmasına ve riskli çalışma ortamlarına rağmen iş yaşamı kalitesinin daha iyi olduğu, öğrenilmiş güçlülük düzeylerinin ise daha yüksek olduğu söylenebilir. Literatür incelendiğinde hemşirelerde öğrenilmiş güçlülük düzeyine ilişkin çalışmalar az sayıda olsa da sonuçlarımız ile uyumludur. Uğurlu'nun çalışmasında RÖGÖ puanı $\bar{X}=113,4(Ss=15,43)$ olup en yüksek puan ortalamaları psikiyatri ve yoğun bakım ünitesinde çalışan hemşirelere aittir (34). Örnekleme, psikiyatri dışı kliniklerde çalışan hemşirelerden oluşan Yıldırım'ın çalışmasında; RÖGÖ puanı $\bar{X}=122,97(Ss=16,91)$ olarak belirlenmiş, çalışılan kliniğe göre anlamlı farklılık bulunmamış, en yüksek puan ise acil ve yönetim birimlerinde çalışanlarda saptanmıştır (30).

Hemşirelerde iş yaşamı kalitesi, iş doyum ve tükenme düzeylerini araştıran çalışmalarda; Vealadee, zorlu ve riskli ortamlarda çalışanların güçlendiğini ve uyum becerilerinin ve yaşam kalitelerinin arttığını ifade etmektedir (24). Yeşil ve ark, tarafından yapılan ÇYKÖ kullanılarak doktor ve hemşirelerin örnekleme oluşturduğu çalışmada; mesleki tatmin puanı $\bar{X}=35,21(Ss=8,08)$, tükenme puanı $\bar{X}=25,72(Ss=5,80)$, eşduyum yorgunluğu puanı ise $\bar{X}=14,63(Ss=7,23)$ olarak saptanmıştır (4) ve bu çalışmaya kıyasla bizim çalışmamızda örneklemin mesleki tatmin ve tükenme puanları daha düşük, eşduyum puanının daha yüksek olduğu görülmektedir. Literatürde farklı sonuçlar elde edilen çalışmalar bulunmaktadır. Chiu ve ark, tarafından yapılan çalışmada ise koğu ortamında, acil ve yoğun bakım ünitelerinde çalışan hemşirelerde genel yaşam kalitesi daha düşük bulunmuştur (35). Happell'in çalışmasında riskli çalışma koşullarına sahip olduğu belirtilen adli psikiyatri hemşirelerinde tükenme puanı daha düşük, iş doyum puanı daha yüksek olarak belirlenmiştir (16).

Araştırmamızda hemşirelerin öğrenilmiş güçlülük düzeyi ile ÇYKÖ eşduyum yorgunluğu ($r=-,45, p<0,01$) ve mesleki tükenmişlik ($r=,41, p<0,01$) alt boyutları arasında negatif yönde ilişki, mesleki tatmin ($r=26, p<0,01$) alt boyutu arasında ise pozitif yönde anlamlı bir ilişki belirlenmiştir. Healy tarafından yapılan çalışmada stres ile iş tatmini arasında negatif, stres ve duygusal sorunlar arasında pozitif ilişki saptanmıştır (36). Lautizi çalışmasında hemşirelerin güçlenmesinin performans, iş doyum ve bakım kalitesinde artışa neden olduğunu belirtmiştir (37). Wu'nun çalışmasında ise iş stresi ve başa çıkma kaynakları

yetersiz olan hemşirelerin sağlık problemleri açısından risk altında olduğunu ve yaşam kalitesinin olumsuz etkilendiğini belirtilmektedir (38). Sonuçlar literatür doğrultusunda değerlendirildiğinde, öğrenilmiş güçlülük düzeyinin yüksek oluşunun hemşirelik mesleğinin zorlukları ile başa çıkmada ve iş yaşamı kalitesini arttırmada rolü olabileceği söylenebilir, Fakat bu konuda daha kapsamlı çalışmalara gereksinim bulunmaktadır.

Hemşirelerin sosyodemografik özelliklerine göre ölçek puanları karşılaştırıldığında; erkeklerde ve lise düzeyinde eğitim alanlarda RÖGÖ puanı ve iş yaşamı kalitesi düzeyi daha yüksek bulunmuştur. Psikiyatride çalışanlarda erkek ve SML mezunu olanlar sayısal olarak fazladır fakat, psikiyatri kliniklerinde çalışan hemşirelerin ölçek puanlarının daha yüksek olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır. Literatür incelendiğinde; Kaya'nın çalışmasında kadın hemşirelerde ve lisansüstü eğitim görenlerde tükenmenin daha yüksek olduğu, çalışma yılı ve deneyim arttıkça tükenmenin azaldığı belirtilmektedir (2). Saygılı'nın çalışmasında lise mezunu hemşirelerin iş ortamına ilişkin daha olumlu düşündüğü ve iş doyumlarının arttığı, eğitim düzeyi arttıkça artan beklentilerin mevcut koşullara uyumu ve iş doyumunu olumsuz etkileyebildiği belirtilmektedir (3). Derin tarafından yapılan çalışmada eğitim düzeyi arttıkça iş doyumunun da arttığı (31). Aktaş'ın çalışmasında lise mezunu hemşirelerin stres düzeyinin anlamlı düzeyde düşük olduğu (5), Yıldırım'ın çalışmasında hemşirelerin eğitim düzeylerinin RÖGÖ puanlarında anlamlı bir farklılık yaratmadığı (30), Keskin'in çalışmasında ise erkeklerde iş doyumunun daha yüksek olduğu belirtilmektedir (29). Hemşirelere ait bazı sosyodemografik özelliklere göre öğrenilmiş güçlülük düzeyi ve iş yaşamı kalitesinin farklılık gösterebilmesi beklenen bir bulgu olup, literatürde de farklı örneklerde farklı sonuçlar saptandığı görülmektedir.

Bulgular incelendiğinde, psikiyatri kliniklerinde çalışanlarda fiziksel şiddete maruz kalma oranının daha yüksek olması dikkati çekmektedir. Ülkemizde psikiyatri klinikleri genelde; kalabalık, stresli ve hastalar kadar çalışanlar için de sınırlandırıcı ortamlardır, psikiyatrik hastalarda agresif davranışlar görülebilmekte, sağlık çalışanları şiddete maruz kalabilmektedir (10,11,16,27,39), En çok şiddete maruz kalma oranı ise acil ve psikiyatri birimlerinde çalışan hemşirelere aittir (40). Çalışmamızda ayrıca fiziksel şiddete maruz kalanlarda RÖGÖ puanı ile ÇYKÖ düzeyinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Şiddete maruz kalma oranının yüksek oluşuna rağmen, psikiyatrik ortamda çalışma deneyiminin ve hizmet içi eğitim programlarının psikiyatride çalışan hemşirelerin güçlenmesinde ve baş etme becerilerini gelişmesinde etkili olmuş olabileceği düşünülmektedir. Çalışmada; bağımlı

değişkenler ile bağımsız değişkenler karşılaştırıldığında bazı anlamlı farklılıklar saptanmış olsa da sonuçları genellemek doğru olmayacaktır. Daha geniş bir örnekleme ve daha kapsamlı çalışmalar yapılarak değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Sonuç olarak; fiziksel şiddete maruz kalma oranının daha yüksek, çalışma koşullarından memnun olanların oranının ise kısmen daha düşük olmasına rağmen psikiyatride çalışanlarda öğrenilmiş güçlülük ve iş yaşamı kalitesi düzeyi genel hastane kliniklerinde çalışan hemşirelere göre daha yüksek bulunmuştur. Öğrenilmiş güçlülük düzeyi ise iş yaşamı kalitesini olumlu etkileyen bir faktör olarak değerlendirilmiştir, Zorlu koşullardaki çalışma deneyiminin psikiyatri alanında çalışan hemşirelerin güçlenmesinde rolü olabileceği düşünülmektedir ve bu noktada ünlü düşünür Nietzsche'nin "*seni öldürmeyen şey güçlü kılar*" sözü akla gelmektedir. Hemşireler zorlu çalışma koşullarında baş etme becerilerini daha fazla geliştiriyor olabilir fakat tüm insanların, sağlıklı, güvenli, eşitlikçi çalışma koşullarında çalışmaya hakkı olduğu dikkate alınmalıdır. Her ne kadar dile getirilmiyor olsa da; çalışma ortamı/koşulları kaynaklı zorluk ve sorun yaşayan hemşirelere ve ekiplere yönelik danışmanlık/süpervizyon hizmeti sunulması yönünde bir gereksinim olduğu düşünülmektedir. Bu konuda; ruh sağlığı ve psikiyatri hemşireliği alanında uzmanlaşmış hemşirelere ise önemli görevler düşmektedir. Çalışmada örneklem sayısının nispeten az olması ve gruplardaki hemşirelerin sosyodemografik özellikler açısından homojen olmaması çalışma için sınırlılık olarak değerlendirilebilir. Daha büyük örneklemlerde, hemşirelerin stresle baş etme ve sorun çözme beceri düzeylerini de inceleyen, daha kapsamlı ve randomize kontrollü çalışmalar yapılması önerilebilir.

KAYNAKLAR

1. Polat N. Yüksek Lisans Tezi; "Hemşirelerde İşe Bağlı Stres ve İş Doyumu: Bir Eğitim Hastanesinde Saha Çalışması" Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sağlık Kurumları İşletmeciliği Programı, Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Şahin Kavuncubaşı, Ankara-2008.
2. Kaya N, Kaya H, Ayık SE, Uygur E. Bir Devlet Hastanesinde Çalışan Hemşirelerde Tükenmişlik. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi 2010; 7 (1): 401-418.
3. Saygılı M. Yüksek Lisans Tezi; "Hastane Çalışanlarının Çalışma Ortamlarına İlişkin Algıları İle İş Doyumu Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi" Hacettepe

Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sağlık Kurumları Yönetimi Programı, Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Yusuf Çelik, Ankara-2008,

4. Yeşil A, Ergün Ü, Amasyalı C, Er F, Olgun NN, Aker AT. Çalışanlar İçin Yaşam Kalitesi Ölçeği Türkçe Uyarlaması Geçerlik ve Güvenilirlik Çalışması. Nöropsikiyatri Arşivi 2010; 47 (2): 111-117.
5. Akbaş G. Yüksek Lisans Tezi; “Servis Hemşirelerinin Stres ve Motivasyon Düzeylerinin Belirlenmesi” Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik AD, Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Necmiye Sabuncu, İstanbul-2007.
6. Demirkan E. Yüksek Lisans Tezi; “Hemşirelerde Mesleki Motivasyon Eksikliğinin Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Sosyolojik Bir Çözümleme” Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Yasin Aktay, Konya-2007.
7. Aydın H. Yüksek Lisans Tezi; “Psikiyatri Kliniklerinde Çalışan Hemşirelerin Kişilik Özellikleri ve Stresle Baş Etme Durumları” Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik AD, Tez Yöneticisi: Yrd. Doç. Dr. Yasemin Kutlu, İstanbul-2007.
8. Muscroft C, Hicks C. A Comparison of Psychiatric Nurses’ and General Nurses’ Reported Stress and Counselling Needs: A Case Study Approach. Journal of Advanced Nursing 1998; 27: 1327-1325.
9. Matos PS, Neushotz LA, Quinn Griffin MT, Fitzpatrick J. An Exploratory Study of Resilience and Job Satisfaction Among Psychiatric Nurses Working in Inpatient Units. International Journal of Mental Health Nursing 2010; 19: 307-312.
10. Coşkun S, Tuna Öztürk A. Bakırköy Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi Hemşirelerinde Şiddete Maruz Kalma Durumlarının İncelenmesi. Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi 2010; 3 (3): 16-23.
11. Hueske C. Thesis of Doctorate “Perceptions Of Aggressive Behaviors In Mental Health Clients” The University of Texas Medical Branch, Philosophy Department, Texas-2008.
12. Çetin G. Yüksek Lisans Tezi; “Hastanelerde Çalışan Hemşirelerin Olumlu İş Ortamına İlişkin Görüşlerinin Belirlenmesi” Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik AD, Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Aytolan Yıldırım, İstanbul-2008.
13. Uğur E. Yüksek Lisans Tezi; “Hemşirelerin İş Yaşamının Kalitesi ve Etkileyen Faktörlere İlişkin Görüşleri” Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü,

Hemşirelik Hizmetleri Yönetimi Programı, Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Süheyla Abaan, Ankara-2005.

14. Sabo BM. Compassion fatigue and nursing work: Can We Accurately Capture the Consequences of Caring Work? *International Journal of Nursing Practice* 2006; 12: 136–142.
15. Taze S. Yüksek Lisans Tezi; “Acil Servis ve Yoğun Bakım Ünitelerinde Çalışan Hemşirelerde Tükenmişlik Düzeylerinin Belirlenmesi” Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Esasları AD, Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Necmiye Sabuncu, İstanbul-2008.
16. Happell B, Marti T, Pinikahana J. Burnout and Job Satisfaction: A Comparative Study of Psychiatric Nurses From Forensic and a Mainstream Mental Health Service. *International Journal of Mental Health Nursing* 2003; 12: 39–47.
17. Aslan H. Yüksek Lisans Tezi; “Ortaöğretim Kurumlarında Görev Yapan Öğretmenlerin Öğrenilmiş Güçlülük Düzeyleri ve Cinsiyetlerine Göre Mizah Tarzlarının İncelenmesi” Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Tez Yöneticisi: Yrd. Doç. Dr. A. Rezan Çeçen, Adana-2006.
18. Dönmez B, Genç G. Genel Liselerdeki Okul Yöneticisi ve Öğretmenlerin Öğrenilmiş Güçlülük Düzeylerine İlişkin Algıları. *Eğitim Fakültesi Dergisi* 2006; 7 (12): 41-60.
19. Çakır Ö. Öğrenilmiş Güçlülük ve Çalışma Yaşamı, Çalışma Yaşamında Davranış. Ed: A, Keser, G, Yılmaz, S, Yürür, Umuttepe Yayınları, İzmit, 2009.
20. Dağ İ. Rosenbaum’un Öğrenilmiş Güçlülük Ölçeği’nin Üniversite Öğrencileri İçin Güvenirliği ve Geçerliği. *Türk Psikiyatri Dergisi* 1991; 2 (4): 269-274.
21. Rosenbaum M, Jaffe Y. Learned Helplessness: The Role of Individual Differences in Learned Resourcefulness. *British Journal of Social Psychology* 1983; 22 (3): 215-225.
22. Vealadee U. Thesis of Doctorate “The Effect of Learned Resourcefulness on Cognitions, Emotions, And Personal Care” Case Western Reserve University, US-2006.
23. Yürür Ş, Keser A. Öğrenilmiş Güçlülük: Öğretmenler Üzerinde Bir Uygulama. *Çalışma İlişkileri Dergisi* 2010; 1: 59-70.
24. Maraşlı M. Bazı Özelliklerine ve Öğrenilmiş Güçlülük Düzeylerine Göre Lise Öğretmenlerinin Tükenmişlik Düzeyi. *TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi* 2005; Temmuz-Ağustos-Eylül: 27-33.

25. Çam O. Ruh Sağlığı Alanında Çalışanlarda Tükenmişlik Sürecinin İrdelenmesi. Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi 1998; 14 (3): 283-290.
26. Çam O, Engin E, Psikiyatri Kliniğinde Çalışan Hemşirelerde Farkındalık Eğitiminin Bireysel Performans Standartlarına Etkisi, Anadolu Psikiyatri Dergisi 2006; 7: 82-91,
27. Tanıkyan A. Yüksek Lisans Tezi; “Ruh Sağlığı Alanında Hizmet Verenlerin Çalışma Ortamlarındaki Tükenmişlik Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından incelenmesi” Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bilim Dalı, Tez Yöneticisi: Yrd. Doç. Dr. Semai Tuzcuoğlu, İstanbul-2008.
28. Engin E. Doktora Tezi; “Psikiyatri Kliniğinde Çalışan Hemşirelerin Öfke Düzeyleri ile İş Motivasyonları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Üniversitesi Psikiyatri Hemşireliği AD, Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Olcay Cam, İzmir-2004.
29. Keskin G, Yıldırım GÖ, Hemşirelerin Kişisel Değerlerinin ve İş Doyumlarının İncelenmesi, Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi 2006; 22 (1): 119-206,
30. Yıldırım A, Hacıhasanoğlu R, Karakurt P. Hemşirelerin Stresle Başa Çıkmada Bilişsel Stratejileri Kullanma Düzeylerinin ve Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi. Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi 2007; 10 (4): 21-29.
31. Derin N. Yüksek Lisans Tezi; “Devlet Hastanelerinde Çalışan Sağlık Personelinin İş Doyum Düzeyleri ve Etkileyen Faktörler” Osmangazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Anabilim Dalı, Psikiyatri Hemşireliği Bilim Dalı, Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Gülşen Terakye, Eskişehir-2007.
32. Leung SK, Spurgeon PC, Cheung HK. Job Satisfaction and Stress Among Ward Based and Community-Based Psychiatric Nurses. Hong Kong Journal Psychiatry 2007; 17: 45-54.
33. Uygun E. Yüksek Lisans Tezi; “Psikiyatri Servisinde Çalışan Hemşirelerin Empati Beceri Düzeylerinin Belirlenmesi” İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Psikiyatri Hemşireliği AD, Tez Yöneticisi: Yrd. Doç. Dr. Yasemin Kutlu, İstanbul-2006.
34. Uğurlu N. Doktora Tezi; “Hemşirelerde Kontrol Odağı İnancı ile Stresle Başa Çıkma Stratejileri ve Psikolojik Belirti Gösterme Durumları Arasındaki İlişkiler” Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik AD, Tez Yöneticisi: Yrd. Doç. Dr. Mine Ekinci, Erzurum-2002.

35. Chiu MC, Wang MJ, Lu CW, Pan SM, Kumashiro M, Ilmarinen J. Evaluating Work Ability and Quality of Life for Clinical Nurses in Taiwan. *Nursing Outlook* 2007; 55 (6): 318-326.
36. Healy CM, McKay MF. Nursing stress: The Effects of Coping Strategies and Job Satisfaction in a Sample of Australian Nurses. *Journal of Advanced Nursing* 2000; 31 (3): 681-688.
37. Lautizi M, Laschinger HKS, Ravazzolo S, Workplace Empowerment, Job Satisfaction and Job Stress Among Italian Mental Health Nurses: An exploratory study, *Journal of Nursing Management* 2009; 17: 446-452.
38. Wu SY, Li HY, Wang XR, Yang SJ, Qui H. A Comparison of the Effect of Work Stress on Burnout and Quality of Life Between Female Nurses and Female Doctors. *Archives of Environmental & Occupational Health* 2011; 66 (4): 193-200.
39. Bilgin H, Keser Özcan N. Psikiyatri Servislerinde Agresyon. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi* 2012; 3 (1): 42-47.
40. Günaydın N, Kutlu Y. Experience of Workplace Violence Among Nurses in Health-Care Settings. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi* 2012; 3 (1): 1-5.